

УДК 376-058.68 (09)

Рень Л.В.

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ВУЛИЦІ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ (20-ТІ РОКИ ХХ СТ.)

Стаття присвячена виявленню та аналізу основних умов становлення системи профілактичної роботи з дітьми вулиці впродовж 20-х років ХХ ст.

Ключові слова: діти вулиці, бездоглядність, безпритульність, профілактична робота, виховна система, дитячий будинок, соціальне виховання.

Постановка проблеми. Проблема дитячої бездоглядності та безпритульності в останні роки в Україні стала надзвичайно актуальною. За офіційними даними, у нашій державі нараховується понад 100 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, кількість яких має сталу тенденцію до збільшення. На профілактичному обліку служб у справах дітей в Україні перебуває майже 150 тис. дітей, які бродяжать та жебракують, проявляють схильність до правопорушень, вживають наркотичні та психотропні речовини, алкогольні напої. Науковці та практики відзначають, що сьогодні кількість дітей такої категорії перевищує всі дані щодо цієї проблеми в різні історичні періоди розвитку нашої держави. І, звичайно, у кожний період здійснювався пошук способів для її вирішення. Наразі актуальним постає питання дослідження та узагальнення наявного досвіду, виявлення закономірностей розвитку технологій, що були ефективними раніше, особливо що стосується запобігання соціально негативним явищам та організації профілактичної роботи з дітьми групи ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності присвячені праці Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Л. Волинець, Л. Завацької, А. Капської, В. Оржеховської та ін. Особливості професійної діяльності соціального педагога з дітьми групи ризику вивчають Л. Артюшкіна, Р. Вайнола, Л. Кальченко, Л. Міщик, Л. Оліференко, С. Харченко та ін. Вирішення проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності, дитячої знедоленості у різні історичні періоди розкривають В. Виноградова-Бондаренко, Р. Воляннюк, І. Діптан, А. Зінченко, О. Ільченко, О. Карпенко, О. Паращевіна, Т. Янченко та ін.

Метою нашої статті є виявлення головних умов становлення профілактичної роботи з дітьми вулиці та аналіз їх реалізації у період 20-х років ХХ ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проблема дитячої бездоглядності та безпритульності у різні історичні епохи не залишала байдужим населення, державу, церкву та інші інституції, спонукала їх до пошуків шляхів соціальної, соціально-педагогічної допомоги знедоленим дітям. Загалом соціально-педагогічну допомогу бездоглядним та безпритульним дітям слід розглядати як діяльність різних суб'єктів допомоги (держави, громад, приватних осіб) з метою соціалізації цих категорій неповнолітніх.

Свідченням дієвості та ефективності соціально-педагогічної допомоги є утвердження її окремих напрямів, провідне місце серед яких займає попередження соціально негативних явищ, профілактична робота з категоріями групи ризику. При цьому вважаємо, що оптимальними умовами для становлення системи профілактики дитячої бездоглядності та безпритульності можна назвати:

- наявність законодавчої бази щодо охорони та соціального захисту дітей;
- функціонування розгалуженої мережі державних та громадських інституцій, діяльність яких розповсюджується на дітей різних вікових груп і з різним рівнем дезадаптації;
- вивчення, прогнозування і вирішення проблеми на науковому рівні;
- активізація дій виховних систем у роботі з даною категорією дітей.

Аналіз науково-педагогічних джерел дозволяє констатувати наявність зазначених умов та визначати початок становлення певної системи профілактики дитячої бездоглядності та безпритульності у радянський період, а саме у 20-х роках ХХ ст.

Слід зазначити, що первинна масова безпритульність була спадщиною царської Росії. Ще напередодні Першої світової війни в країні налічувалося щонайменше 2,5 млн. безпритульників і лише близько 30 тис. з них перебували в дитячих закладах благодійних товариств [2, с.52]. Перша світова війна (1914-1918 рр.), революція (1917р.), громадянська війна (1917-1920 рр.), голод (1921-1923 рр.), біженство, безробіття – всі фактори в сукупності спричинили збільшення кількості цієї категорії дітей, що науковці визначають як *першу хвилю масової безпритульності*. Зокрема, у 1921 р. таких дітей нараховувалося до 4,5 млн. [11,с.15]. Безперечно, такий стан справ мав загрозливий характер і вимагав негайних заходів щодо вирішення проблеми.

В усі періоди радянського часу соціально-правовий захист дитинства та соціальне виховання були двома взаємообумовленими аспектами єдиного процесу формування особистості. Без підтримки держави, без правових механізмів реалізації неможливо було досягнути впровадження їх у життя. Отже, необхідні були конкретні заходи щодо створення нормативної бази. Радянська влада розуміла, що для

цього, перш за все, потрібно було організувати охорону дитинства, зробити все необхідне для збереження життя дітей, які потерпали від розрухи та голоду, а також створити умови для залучення дітей до суспільно-корисної праці.

Тому у перші роки радянської влади розпочалося створення системи охорони дитинства, яка включала в себе: законодавство щодо охорони дитинства, державні і громадські установи боротьби з дитячою безпритульністю, мережу дитячих будинків для безпритульних дітей і різноманітні види соціальної допомоги нужденним дітям. Зокрема, у перші місяці існування радянської влади були видані декрети Ради Народних Комісарів щодо соціального захисту підростаючого покоління. Перший Сімейний кодекс (1918 р.) закріплював принцип всебічного захисту інтересів дітей: всі діти визнавалися дітьми республіки, а турбота про них покладалася на державу. У роботі з підростаючим поколінням курс був спрямований на відмову від репресивних заходів, натомість пріоритетним визначалися медико-педагогічні фактори впливу.

Оприлюднений у 1922 р. "Кодекс законів про народну освіту в УСРР" на законодавчому рівні закріпив соціальний захист і охорону прав та інтересів дітей. Згідно з положеннями Кодексу, заборонялося застосування покарань у дитячих закладах соціального виховання, також зазначалося, що жодна дитина не може бути виключена із дитячого будинку з метою покарання. Це свідчить, що проблема дитячої безпритульності розглядалася у контексті захисту дитинства в цілому.

Становлення системи профілактичної роботи з бездоглядними та безпритульними дітьми науковці М. Зезіна, Н. Зобенько, Т. Шустрова пов'язують зі створенням радянською владою спеціальних органів захисту материнства та дитинства. Так, з 1917 р. розпочався процес створення комплексу державних органів центрального та місцевого рівня, громадських організацій, основним завданням яких було здійснення профілактичної та корекційної роботи з безпритульними дітьми. Однак форми боротьби з дитячою безпритульністю до середини 20-х років ХХ ст. не відзначалися різноманітністю і зводилися переважно до створення мережі дитячих будинків [12, с.80].

При цьому дитячий будинок у системі профілактики дитячої бездоглядності та безпритульності дітей займав особливе місце. Він розглядався не лише як основний засіб ліквідації безпритульності та злочинності, але і як тип закладу, що полегшує життя жінки і здійснює необхідне соціальне виховання дітей. На думку радянських ідеологів, дитячий будинок як "сім'я комуністична" більше сприяє всебічному розвитку особистості, ніж родина. У теоретичних працях О. Колонтай, Н. Крупської, ця ідея доходила до крайнощів. Вони вважали, що держава повинна взяти на себе виховання та матеріальне забезпечення всіх без винятку дітей, щоб звільнити їх від впливу сім'ї і створити новий тип людей, здатних будувати нове комуністичне суспільство. Відповідно до таких завдань перебудовувалися дореволюційні притулки та створювалися нові. Існувала диференціація дитячих будинків залежно від контингенту вихованців: для "нормальних" (дошкільні та шкільні), для "фізично-дефективних" та "морально-дефективних". Ідеологічні переконання знайшли своє вираження у нормативно-правових актах: було відмінено усиновлення як рідних, так і чужих дітей приватними особами з метою недопущення експлуатації неповнолітніх [9, с.86].

Мережа закладів соціальної допомоги бездоглядним та безпритульним дітям, що сформувалась у кінці 20-х років ХХ ст., була представлена певною системою, оскільки своїм впливом охоплювала неповнолітніх із різним рівнем дезадаптації. На основі аналізу досліджень різних науковців нами було диференційовано систему державних установ, що сприяли попередженню та ліквідації дитячої безпритульності. Так, до *закладів первинної профілактики* ми віднесли дитячі садки, денні та відкриті дитячі будинки, клуби, бібліотеки, майданчики, "вогнища", які мали на меті охоплення дітей виховним впливом, догляд за ними та організацію дозвілля; *заклади вторинної профілактики* – це дитячі будинки, приймальники, колектори, розподільники, нічліжки, метою діяльності яких було виявлення та вилучення з вулиці бездоглядних дітей. До *закладів третинної профілактики* ми віднесли переважно закриті заклади для постійного перебування неповнолітніх безпритульників, які здійснили правопорушення, – дитячі трудові колонії та комуни, дитячі містечка, реформаторіуми, будинки примусових робіт, трудові школи. У них був організований навчально-виховний процес та створена мережа виробничих майстерень і сільськогосподарських комун для набуття дітьми соціальних та професійних навичок.

Однак незважаючи на законодавчу базу та розгалужену мережу закладів для знедолених дітей, існували певні проблеми у розвитку системи профілактичної роботи. Зокрема, цьому перешкоджав низький освітній рівень педагогічних кадрів, що не дозволяв ефективно здійснювати соціально-виховну роботу, впроваджувати досягнення педагогічної науки. Відсутність професійно підготовлених вихователів призводила до використання ними непедагогічних методів впливу на дітей: побиттів, позбавлень їжі, ізоляції в карцерах. Без сумніву, це зменшувало ефективність процесу соціалізації безпритульних дітей і нерідко спонукало їх до втеч із дитячих будинків. Окрім того, у зв'язку з відсутністю спеціалістів дитячі будинки комплектувалися випадковими людьми, які не були зацікавлені у збереженні свого робочого місця та порушували трудову дисципліну. Тому у дитячих будинках частими були запізнення та самовільні залишення робочого місця вихователями, розкрадання майна, гвалтування неповнолітніх [3, с. 62-63].

Слід звернути увагу, що у той період специфічними профілактичними функціями був наділений інститут дитячої інспекції, який був утворений у 1920 р. і підпорядковувався Наркомату освіти. Працівники дитячої інспекції – брати і сестри соціальної допомоги – виявляли тих дітей, які потребували певного державного або громадського втручання, допомоги або забезпечення; проводили практичні заходи боротьби з дитячою безпритульністю та правопорушеннями і попередження останніх; брали участь в організації радянської громадськості для здійснення заходів профілактики та боротьби з дитячою безпритульністю та правопорушеннями; притягували до відповідальності батьків або опікунів, які знущалися з дітей. Дитяча інспекція також займалася охороною праці неповнолітніх в усіх установах, де працювали діти, з'ясовувала умови життя робітників-підлітків [10, с.85]. Дитяча інспекція стала першим органом, що безпосередньо займався бездоглядністю неповнолітніх та дослідженням їх побуту [4, с.26-27].

Паралельно зі створенням спеціальних закладів для дітей йшов процес наукового дослідження явища бездоглядності та безпритульності. Так, у 1918 р. у Петрограді був відкритий Інститут дефективної дитини [12, с.81]. На думку його фахівців, простежуються два фактори, що впливають на формування відхилень у поведінці дитини: особистісні якості та соціальні умови. Вважалося, що переважає перший фактор, зміст компонентів якого був відображений у теорії моральної дефективності безпритульних дітей (біологізаторський підхід) та створенні спеціальних закладів для них. Однак такі заходи замість перевиховання дітей сприяли утворенню осередків дитячої злочинності.

Теоретичні пошуки П. Блонського, Н. Крупської, Маро (М. Левітіної) та ін. довели наукову неспроможність теорії моральної дефективності, що дало підстави у другій половині 20-х років ХХ ст. зосередити увагу науковців і практиків на соціальних причинах появи безпритульності (соціальний підхід). Крапку у дискусії про природу безпритульності поставив Другий Всеросійський з'їзд соціально-правового захисту неповнолітніх (1924 р.). Учасники з'їзду – педагоги, психологи – основною причиною дитячої безпритульності та злочинності визначали не особисті якості дитини, а перш за все, тяжкі соціально-економічні умови, які штовхали дітей на "боротьбу за існування". Внаслідок перегляду підходів до причин дитячої безпритульності теорія моральної дефективності була відкинута як ненаукова, а спеціальні заклади для "морально-дефективних" передбачалося включити до мережі дитячих будинків для "нормальних" дітей. Вирішення проблеми пов'язувалося з опікою, патронажем, влаштуванням підлітків на роботу, до шкіл фабрично-заводського учнівства, наданням їм гуртожитків та матеріальної підтримки [8, с.136].

Тому, як вважає О. Ільченко [6], юридичне визначення дитячої безпритульності, подане у Постанові УРСР "Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю" (1921 р.), уже базувалося на соціальному підході.

Поступово пошуки нових підходів до виховання дітей почали набувати соціально-педагогічного спрямування. У 20-ті роки виникає та активно розробляється поняття "соціальне виховання", автором якого став С.Шацький. У країні формується система соціального виховання: при органах влади всіх рівнів створюються відділи соціального виховання, у вищих школах починається підготовка відповідних кадрів. Завданнями системи соціального виховання була організація життя дитинства, профілактична робота з безпритульними. Однак дитяча безпритульність, яка стала стихійним лихом, не сприяла розвитку соціального виховання неповнолітніх, оскільки практична діяльність з цією категорією була спрямована лише на задоволення їх фізичних та матеріальних потреб.

У середині 20-х років ХХ ст. кількість дітей вулиці зменшилася, однак з'явилися безпритульники "нової хвилі" – діти переважно з міських сімей, які опинилися на вулиці внаслідок напівсирітства (через розпад сім'ї), поганих стосунків з батьками, тяжкого матеріального становища сімей, пов'язаного з безробіттям. Основним контингентом, що поповнював вулиці, стали власне бездоглядні діти – діти, які мали батьків і деяке, хоча б мінімальне забезпечення, але не підпадали під виховний вплив родини та школи [4, с.9].

Революційні на той час ідеї про вільне кохання та звільнення жінки від сімейного тягаря стають провідними факторами дитячої безпритульності. У доповідях відзначалося: "Безпритульні 1921-1924 рр. давно зникли... Наш теперішній безпритульний – це не продукт класового розпаду... Теперішній безпритульний – це, перш за все, дитина, яка втратила сім'ю. Причин тому багато: це вільна форма сім'ї, відсутність примусового співжиття, більш напружений рух людини у суспільстві, більша зайнятість батька та матері роботою, відхід жінки від сімейної обмеженості, матеріальні та інші форми суперечностей" [7, с.204].

Ситуація, що склалася, змусила державу піти на такий крок, як розміщення дітей у сім'ї з наданням пільг – патронату. У майбутньому ця форма допомоги дітям не набула розповсюдження, оскільки відзначалася надмірним бюрократизмом. Окрім того, передача дітей кустарям та селянам, не підкріплена належними захисними заходами, нерідко призводила до знущань опікунів над дітьми. Патронат перетворився у своєрідний вид промислу, а коли держава припиняла платити гроші на дітей, їх просто виганяли на вулицю [9, с.88].

Важливим аспектом профілактики дитячої безпритульності та бездоглядності було залучення широкої громадськості шляхом створення організацій та проведення акцій допомоги цій категорії неповнолітніх. Зокрема, було створено товариство "Друзі дітей", яке функціонувало на громадських

засадах, а до його обов'язків входило безпосередньо проведення профілактичної роботи. Товариство займалося виявленням нужденних дітей як у місті, так і в селі завдяки залученню дитячої соціальної інспекції та надання необхідної допомоги дітям; трудовим вихованням бездоглядних дітей через організацію учбово-виробничих майстерень; проведенням профілактичної роботи серед учнів – дітей батраків, бідняків та дітей міської бідноти, а також допомагало їм одягом, взуттям та шкільним приладдям; брало активну участь у роботі опікунських рад; сприяло організації і наданню фінансової допомоги системі патронування; проводило оздоровлення дітей, організовувало сніданки при школах [4, с.25].

У середині 20-х років ХХ ст. був прийнятий та впроваджений державний план ліквідації безпритульності на 1926-1929 рр. У зв'язку з його виконанням вулична безпритульність була практично ліквідована, покращилося становище дитячих будинків, відбувалася професійна підготовка безпритульників, надавалася допомога малозабезпеченим сім'ям.

У 1927 р. був прийнятий Сімейний кодекс, згідно з яким на першому місці серед обов'язків батьків зафіксовано захист особистих та майнових прав дитини. Також відбулися суттєві зміни у правовому становищі дитини у сім'ї: одні з них зводили нанівець скромні намагання подивитися на дитину як на особистість, а інші навпаки – зміцнювали правові основи захисту інтересів неповнолітніх у сім'ї. Таким чином, у той період робилися спроби організаційного характеру з метою попередження збільшення кількості безпритульних, які ставали сиротами при живих батьках.

Упродовж 20-30-х років ХХ ст. у педагогічній науці та освітній практиці склалася унікальна ситуація, яка характеризувалася плідними творчими пошуками, створенням конструктивних виховних систем для вирішення навчально-виховних завдань, розвитком експериментальної роботи у галузі взаємодії та підтримки бездоглядних та безпритульних дітей. При цьому зазначимо, що виховна система представляє собою сукупність цілей, завдань, принципів, форм і методів роботи, що реалізуються конкретними заходами (зміст роботи), які враховують та відображають специфіку навчального закладу; критеріїв та показників результативності виховного процесу; його нормативно-правовий, методичний і кадровий супровід [1].

Важливе значення для вирішення проблеми профілактичної та корекційної роботи з безпритульними дітьми мали виховні системи, функціонування яких сприяло соціалізації неповнолітніх бездоглядних та безпритульних. Значний вплив на активізацію процесу профілактичної роботи мав досвід організації колоній для безпритульних дітей В. Кашенка, А. Макаренка, В. Сороки-Росинського, С. Шацького. Своєю дослідно-експериментальною роботою вони, по суті, заклали та розвинули основні принципи, методи та зміст профілактичної роботи з дітьми та підлітками, де важливим фактором виховання виступає створене та організоване педагогом соціально-виховне середовище.

Фактично у 20-ті роки ХХ ст. викристалізувалися концептуальні підходи до профілактичної роботи з безпритульними дітьми. Вся педагогічна робота базувалася на принципі свідомого трудового і творчого виховання. Серйозне ставлення до праці у дітей формувалося не лише для того, щоб чимось їх зайняти та надати певні знання, сформувані вміння й навички, але і для можливого матеріального самозабезпечення дитячого закладу. Такий підхід вимагав, щоб заклади, що надавали допомогу безпритульним дітям, будувалися як виховні та навчально-виробничі трудкомуні, у яких освітньо-виховне середовище задовольняє емоційність дітей, дає простір для організації дитячого дослідницького інтересу та дитячої трудової активності.

Отже, як стверджує Н. Зобенько, визначальними особливостями діяльності системи профілактичної роботи, що склалася на кінець 20-х років ХХ ст., були:

- підхід до боротьби з бездоглядністю, бродяжництвом і злочинністю неповнолітніх у контексті значно ширшої проблеми, а саме – захисту самого існування дітей у складних умовах дореволюційних та перших післяреволюційних років у державі;
- поєднання виховних і каральних засобів впливу в системі профілактичної роботи і позбавлення волі неповнолітніх;
- оперативність і гнучкість у пошуках нових структур інституцій, форм і методів профілактичної роботи;
- формування багаторівневої системи закладів – відповідно до мети призначення: соціальне виховання, соціальна допомога, примусове виховання, медико-профілактичний і соціально-правовий захист тощо [5, с.9].

При всіх названих починаннях існували певні труднощі у становленні системи профілактичної роботи. Як вважають В. Оржеховська та В. Виноградова-Бондаренко, "невизначеність змісту, форм і методів виховної та освітньої роботи, злиденні умови, незадовільна організація праці, навчального процесу, дозволя, невідповідність персоналу – все це перетворювало дитячі будинки у будинки догляду" [10, с.101], що значно ускладнювало організацію процесу запобігання та ліквідації дитячої безпритульності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведений нами науковий аналіз в історичному контексті засвідчив, що проблема дитячої бездоглядності та безпритульності особливо загострюється у періоди кардинальних соціально-економічних та політичних перетворень у державі, наслідки яких негативно впливають на сім'ю і роблять масовим явище "діти вулиці".

Становлення державної системи профілактики явища дитячої бездоглядності та безпритульності відбувалося в умовах масової безпритульності 20-х років ХХ ст., екстремними заходами держави було термінове розміщення дітей у спеціально створених закладах – дитячих будинках. Дитячі будинки рятували від голодної смерті, але водночас ізолювали дітей від суспільства, були ідеальним місцем для передачі "романтики безпритульності" від старших до молодших вихованців. Випускники закладів опинялися у ворожому для них суспільстві, функціонування якого базувалося на неприйнятних для них соціальних нормах. Наявність означених обставин сприяло збереженню менталітету безпритульників, а отже, боротьба з безпритульністю як явищем за допомогою лише влаштування до певних закладів була малоефективною. Виявлено, що негативно впливали на процес соціалізації вихованців такі фактори: недостатнє матеріальне забезпечення; незадовільні санітарно-гігієнічні умови у дитячих будинках; некомпетентність, недбалість працівників, які здійснювали освітньо-виховний процес.

Незважаючи на окреслені труднощі, саме період 20-х років ХХ ст. можна визначити як перший крок у становленні профілактичної роботи з дітьми вулиці, що заклало підвалини її функціонування у наступні періоди історичного розвитку. Виявлення головних тенденцій та змісту профілактичної роботи з дітьми вулиці впродовж наступних десятиліть окреслюється нами як перспективний напрям подальших досліджень.

Використані джерела

1. Воспитательная система школы. Проблемы и поиски / [сост. Н.Л. Селиванова]. – М.: Знание, 1989. – 80 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Сер. "Педагогика и психология", № 10).
2. Діптан І.І. Проблема дитячої безпритульності на Україні (1919-1932 рр.) / І.І. Діптан // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К.: Інститут історії України НАН України, 1992. – Вип. 2. – С. 52-59.
3. Зезина М.Р. Система социальной защиты детей-сирот в СССР / М.Р. Зезина // Педагогика. – 2000. – № 3. – С. 58-67.
4. Зінченко А.Г. Досвід подолання дитячої безпритульності в Україні у 20-х роках / А.Г. Зінченко. – К.: ТОВ "Міжнародна фінансова агенція", 1998. – 35 с.
5. Зобенько Н.А. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх в Російській Федерації (1990-2005 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Н.А.Зобенько. – Івано-Франківськ, 2007. – 23 с.
6. Ільченко О.Ю. Виховання дітей-безпритульників на Полтавщині в 20-30 рр. ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / О.Ю. Ільченко. – Х., 2006. – 19 с.
7. Макаренко А.С. Сочинения: в 7-ми т. / Макаренко А.С.; [ред. коллегия: И.А. Каиров (глав. ред.)]. – [2-е изд.]. – М.: Изд-во Акад. пед. наук. – Т.7: Публицистика. Рассказы и очерки. Статьи о литературе и рецензии; Переписка с А.М.Горьким – 1958. – 581 с.
8. Морозов В.В. Антология реабилитационно-педагогического опыта: [учеб. пособ. для студ. пед. вузов и колледжей] / Морозов В.В. – М.: Академический проект; Королев: Парадигма, 2005. – 288 с.
9. Оличева О. Государственные органы в борьбе с беспризорностью в 20-30 гг. ХХ века / О. Оличева // Учитель. – 2007. – № 2. – С. 86-89.
10. Оржеховська В.М. Дитяча бездоглядність та безпритульність: історія, проблеми, пошуки: [навч. посіб.] / В.М.Оржеховська, В.Є. Виноградова-Бондаренко. – К.: ТОВ Інфодрук, 2004. – 178 с.
11. Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей: тематична державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2003 року / [кер. авт. кол. Ж.В. Петрович, О.О. Яременко]. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 240 с.
12. Шустрова Т. Организация профилактики девиантного поведения детей в истории России / Т. Шустрова // Учитель. – 2005. – № 3. – С. 80-82.

Ren' L.V.

THE BECOMING OF PROPHYLACTIC WORK WITH STREET CHILDREN SYSTEM IN THE HISTORICAL CONTEXT (20 YEARS OF XX CENTURY)

The article is devoted to finding and analysis the main conditions of the becoming of prophylactic work with street children system during the 20 years of XX century.

Key words: *street children, neglect, homelessness, prophylactic work, upbringing system, children's home, social education.*

Стаття надійшла до редакції 05.11.2011 р.